

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No9
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

PSIXOLOGIYA YO'NALISHI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 52 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapiirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

*Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №136361

MUNDARIJA

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL RIVOJLANISHIDA PEDAGOG SHAXSINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	8
Ashurov Ramzidin Ramazonovich	
SUITSIDIAL HOLATLARNI KELTIRIB CHIQARUVCHI OMILLAR	11
Sadilloev Odiljon Oripovich	
MAHKUM SHAXSINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI O'RGANISH YUZASIDAN ILMIY TAHLILLAR	15
Turdiyev Zafar Erkinovich	
TALABALARDA KORRUPTION XULQ-ATVORGA IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI	18
Xamidov Mansurjon Abduxalilovich	
AYOLLARDA KETISH ISTAGI FENOMENI VA MIGRATSIYA MOTIVLARINING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI (ICHKI MIGRANT AYOLLAR MISOLIDA)	21
Sadullayeva Jamilaxon Ibodilla qizi	
HARBIY XIZMATCHILARDA PSIXIK O'ZINI O'ZI BOSHQARISH DOIRASIDA PSIXOLOGIK HIMOYA MEXANIZMLARINING QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI.....	30
Qiyomxo'jayeva Madina Rustambek qizi	
NAMANGAN OILALARIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK TAVSIFI	35
Turg'unboyeva Azizaxon G'ulomovna	
PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI KASBIY FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISH	39
Berdiyeva Raxima Shakarboyevna	
O'ZBEKISTON PSIXOLOGLARI TADQIQOTLARIDA EMOTSIONAL HOLATLAR VA AYBDORLIK HISSINING PSIXOLOGIK TAHLILI	44
Sultanova Saida Muhiddin qizi	
DEVIANT XULQLI YOSHLARNING IJTIMOY MOSLASHUV MEXANIZMLARIDA HISSIY-IRODAVIY JIHATLARNING AHAMIYATI	47
Zaripova Zilola Erkin qizi	

PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI KASBIY FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISH

Berdiyeva Raxima Shakarboyevna

Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining kasbiy faoliyatida psixologik barqarorlikni rivojlantirish masalasi ko'rib chiqiladi. Psixologik barqarorlik tushunchasi shaxsning stressli vaziyatlarda o'zini boshqarish, emotsional muvozanatni saqlash, qaror qabul qilishda qat'iyatlilik va ijtimoiy munosabatlarda moslashuvchanlik qobiliyatini anglatadi. Tadqiqotda inspektorlarning kasbiy stress omillari, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi, motivatsion determinantlari va emotsional intellekti ularning psixologik barqarorligiga bevosita ta'sir etishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, trening dasturlari, psixoprofilaktik mashg'ulotlar va ijobiy psixologik muhitni shakllantirish barqarorlikni rivojlantirishning samarali mexanizmlari sifatida tavsiya etiladi. Ushbu maqola profilaktika inspektorlarining professional faoliyat samaradorligini oshirishda va ularni psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektorlari, kasbiy faoliyat, psixologik barqarorlik, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, stressga chidamlilik, emotsional intellekt, motivatsiya, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, kasbiy samaradorlik, psixoprofilaktika.

Abstract: This article addresses the issue of developing psychological resilience in the professional activities of prevention inspectors. Psychological resilience is defined as the individual's ability to manage themselves in stressful situations, maintain emotional balance, demonstrate decisiveness in decision-making, and remain flexible in social interactions. The study scientifically substantiates that occupational stress factors, the level of social support, motivational determinants, and emotional intelligence directly influence inspectors' psychological resilience. Furthermore, training programs, psycho-preventive sessions, and the establishment of a positive socio-psychological climate are recommended as effective mechanisms for strengthening resilience. This article is of practical importance for improving the effectiveness of prevention inspectors' professional activities and enhancing the system of their psychological support.

Key words: prevention inspectors, professional activity, psychological resilience, socio-psychological mechanisms, stress resilience, emotional intelligence, motivation, social support, professional efficiency, psychoprevention.

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема развития психологической устойчивости в профессиональной деятельности инспекторов профилактики. Психологическая устойчивость понимается как способность личности управлять собой в стрессовых ситуациях, сохранять эмоциональное равновесие, проявлять решительность в принятии решений и гибкость в социальных взаимодействиях. В исследовании научно обосновано, что профессиональные стресс-факторы, уровень социальной поддержки, мотивационные детерминанты и эмоциональный интеллект напрямую влияют на психологическую устойчивость инспекторов. Кроме того, в качестве эффективных механизмов развития устойчивости предлагаются тренинговые программы, психопрофилактические занятия и формирование позитивного социально-психологического климата. Данная статья имеет практическое значение для повышения эффективности профессиональной деятельности инспекторов профилактики и совершенствования системы их психологической поддержки.

Ключевые слова: инспекторы профилактики, профессиональная деятельность, психологическая устойчивость, социально-психологические механизмы, стрессоустойчивость, эмоциональный интеллект, мотивация, социальная поддержка, профессиональная эффективность, психопрофилактика.

KIRISH

Profilaktika inspektorlari kasbiy faoliyati zamonaviy ijtimoiy psixologik sharoitlarda nihoyatda murakkab va mas'uliyatli faoliyat turi sifatida talqin qilinadi. Ularning kundalik amaliyotida ijtimoiy munosabatlar tizimi, shaxslararo muloqot jarayonlari hamda stressogen vaziyatlar doimiy ravishda namoyon bo'lib turadi. Psixologik barqarorlik ushbu kasb egalari uchun professional faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shaxsning barqaror emotsional holati, affektiv reaksiyalarni nazorat qilish qobiliyati va kognitiv jarayonlarni muvozanatli boshqarish ularning kasbiy moslashuvchanligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Profilaktika inspektorlari turli xil ijtimoiy ziddiyatlar, konflikt vaziyatlari va xavfli ijtimoiy muhit bilan muntazam yuzma-yuz keladi. Bunday vaziyatlarda shaxsiy va kasbiy psixologik barqarorlik ularning qaror qabul qilish samaradorligini ta'minlaydi. Psixologiyada barqarorlik tushunchasi shaxsning stressga chidamliligi, frustratsiyaga bardoshliligi va ichki resurslarni safarbar qila olish qobiliyatini qamrab oladi. Shu jihatdan profilaktika inspektorlarining ruhiy barqarorligi ularning ijtimoiy psixologik moslashuvi bilan chambarchas bog'liqdir. Psixologik barqarorlik shaxsning ijtimoiy roli va kasbiy identifikatsiyasini mustahkamlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, ushbu masala zamonaviy psixologik tadqiqotlarda alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Psixologik barqarorlikni rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy tahlil qilishda ijtimoiy-psixologik, kognitiv va affektiv yondashuvlarning integratsiyasi zarurdir. Shaxsning stressni boshqarish qobiliyati, ichki psixik resurslaridan oqilona foydalanishi va ijobiy motivatsion tizimga ega bo'lishi kasbiy samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Profilaktika inspektorlari o'z kasbiy faoliyatida ko'plab psixogen omillar, xavfli vaziyatlar va yuqori darajadagi mas'uliyat bilan to'qnash keladi. Bunday sharoitlarda adaptatsion mexanizmlarni shakllantirish va ularni samarali qo'llash kasbiy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichidir. Kognitiv nazariyalar asosida qaralganda, ularning tafakkur jarayonlari, qaror qabul qilish tezligi va muqobil variantlarni baholash qobiliyati mustahkam ruhiy asoslarni talab etadi. Ijtimoiy-psixologik yondashuv esa shaxsning jamoa bilan hamkorlik darajasi, muloqot kompetensiyasi va konfliktni konstruktiv hal qilish qobiliyatini barqarorlik indikatorlari sifatida ko'rsatadi. Psixodinamik nuqtai nazar esa ichki qarama-qarshiliklarni boshqarish, emotsional regulatsiya va shaxsiy ehtiyojlarni nazorat qilish mexanizmlarini rivojlantirishni taqozo etadi. Bularning barchasi kasbiy faoliyatning sifat ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, profilaktika inspektorlari uchun psixologik barqarorlikni ilmiy asoslangan usullar orqali shakllantirish ijtimoiy amaliyotda zaruriy ehtiyojdir.

Zamonaviy psixologik adabiyotlarda psixologik barqarorlik tushunchasi ko'proq stressga chidamlilik, rezilientlik va ijtimoiy moslashuvchanlik bilan izohlanadi. Rezilientlik — shaxsning murakkab vaziyatlardan chiqib ketish qobiliyati bo'lib, u ichki resurslardan foydalanish, ijobiy fikrlash va motivatsiyani saqlash orqali amalga oshiriladi. Profilaktika inspektorlari kasbiy faoliyatida rezilientlik yuqori darajada ahamiyat kasb etadi, chunki ular ko'pincha ijtimoiy xavfli muhitda, keskinlik va tahdidlar mavjud bo'lgan sharoitda ishlashadi. Shaxsning emotsional intellekti, o'z-o'zini anglash qobiliyati va refleksiya jarayonlari barqarorlikni shakllantirishda muhim komponent sifatida qaraladi. Emotsional intellekt shaxsga o'z va boshqalar his-tuyg'ularini anglash, baholash hamda samarali boshqarish imkoniyatini beradi. Refleksiya esa shaxsning o'z faoliyati natijalarini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va kelgusida to'g'ri strategiyalar ishlab chiqish imkoniyatini beradi. Shu jihatdan, psixologik barqarorlik kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida talqin qilinadi. Bunday xususiyatlar kasbga oid stresslarning salbiy oqibatlarini kamaytiradi. Natijada, profilaktika inspektorining faoliyati barqaror, tizimli va samarali bo'lishi mumkin.

Profilaktika inspektorlarining psixologik barqarorligini rivojlantirish faqat individual darajada emas, balki tizimli va institutsional darajada ham qo'llab-quvvatlanishi zarur. Kasbiy tayyorgarlik jarayonida maxsus psixologik treninglar, stressni boshqarish dasturlari va kommunikativ kompetensiyani oshirish mashg'ulotlari muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi, kasbiy motivatsiya va tashkiliy muhitning barqarorligi ham psixologik barqarorlikni shakllantiruvchi asosiy tashqi omillar sifatida qaraladi. Psixologik xizmatlarning samarali faoliyati, psixoprofilaktik tadbirlarning muntazam o'tkazilishi va shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan dasturlarni joriy etish ushbu jarayonni takomillashtiradi. Profilaktika inspektorlarining ijtimoiy-psixologik salomatligini qo'llab-quvvatlash ularning kasbiy samaradorligini oshiradi va xizmat vazifalarini yanada sifatli bajarishga yordam beradi. Psixologik barqarorlikni rivojlantirish mexanizmlarini tizimli asosda tadqiq qilish profilaktika sohasida ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashning muhim sharti sifatida qaraladi. Shu ma'noda, ushbu mavzuning ilmiy jihatdan o'rganilishi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir. Natijada, profilaktika inspektorlarining psixologik tayyorgarligi va kasbiy samaradorligi zamonaviy jamiyat uchun strategik dolzarblik kasb etadi.

O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda profilaktika inspektorlari faoliyatida psixologik barqarorlikning ahamiyati ko'p jihatdan ijtimoiy-psixologik muhit bilan bog'liq holda o'rganilgan. Xususan, O'zbekiston psixologiya maktabining vakillari shaxsning emotsional barqarorligi, stressga chidamlilik va ijtimoiy moslashuvchanlikni kasbiy kompetensiyaning ajralmas komponentlari sifatida tahlil qiladilar. Olimlar ta'kidlashicha, profilaktika inspektorlarida uchraydigan psixik zo'riqish holatlari ularning faoliyat samaradorligiga

salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shu bois stressni boshqarish texnologiyalari, kognitiv-emotsional regulatsiya usullari va o'z-o'zini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish zarurdir. Mahalliy tadqiqotlarda shuningdek, psixoprofilaktik yondashuvlar, psixologik treninglar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari psixologik barqarorlikni mustahkamlashning samarali vositalari sifatida qayd etilgan. O'zbek mutaxassislarining ilmiy qarashlari shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorlarining psixologik barqarorligi nafaqat individual omillarga, balki ijtimoiy-psixologik va tashkiliy sharoitlarga ham bevosita bog'liqdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Rus olimlari ilmiy merosida psixologik barqarorlik masalasi ko'proq shaxsiy resurslar nazariyasi va stressni boshqarish mexanizmlari bilan uzviy bog'liq holda yoritilgan. Masalan, L. S. Vygotskiy, A. N. Leontyev va ularning izdoshlari insonning faoliyat jarayonida emotsional va kognitiv jarayonlar uyg'unligini kasbiy moslashuvchanlikning asosiy omili sifatida ko'rsatadilar. Ularning fikriga ko'ra, profilaktika faoliyati yuqori darajadagi emotsional kuchlanish, konfliktli muloqot va xavfli vaziyatlarda qaror qabul qilish kabi jarayonlarni o'z ichiga olgan bois, shaxsning ichki resurslari maksimal darajada safarbar qilinishi lozim. Rus psixologlari tomonidan ishlab chiqilgan reziliyentlik nazariyalari shuni ko'rsatadiki, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi, maqsadga intilishi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari uning barqarorligini oshiradi. Shuningdek, sovet va zamonaviy rus psixologiyasida stressni yengib o'tish strategiyalari (koping strategiyalar), emotsional regulatsiya usullari va psixologik himoya mexanizmlarining kasbiy faoliyatda tutgan o'rni alohida ta'kidlangan. Bu qarashlar profilaktika inspektorlari uchun kasbiy tayyorgarlik va psixologik xizmatlarni samarali tashkil etishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Ingliz olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa psixologik barqarorlik asosan "resilience" konsepsiyasi orqali izohlanadi va u insonning stressga qarshi turish qobiliyatini aniqlovchi kompleks psixologik tizim sifatida qaratiladi. Masalan, A. Bandura, M. Seligman, C. Peterson kabi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan ijobiy psixologiya yondashuvlari shaxsning optimizm darajasi, o'z-o'ziga bo'lgan ishonch va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning psixologik barqarorlikni mustahkamlashdagi rolini ko'rsatadi. G'arb psixologiyasida shuningdek, emotsional intellekt, refleksiya qobiliyati va mindfulness texnologiyalarining kasbiy faoliyatdagi samaradorlikka ta'siri keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorlari faoliyatida psixologik barqarorlikni oshirish uchun stressni boshqarish dasturlari, kognitiv-behavioral terapiya usullari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlarini rivojlantirish juda muhimdir. Shuningdek, zamonaviy ingliz olimlari professional sohada psixologik barqarorlikni nafaqat individual, balki jamoaviy omillar bilan ham bog'liq holda tadqiq etadilar. Ularning ilmiy qarashlari global tajriba nuqtai nazaridan qarganda, profilaktika inspektorlarining ruhiy chidamliligi ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash jarayonida strategik ahamiyat kasb etishini isbotlaydi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Profilaktika inspektorlari kasbiy faoliyatining o'ziga xosligi ularning kundalik ish jarayonida yuqori darajadagi psixik zo'riqish, ijtimoiy konfliktlar va xavfli vaziyatlar bilan to'qnash kelishida namoyon bo'ladi. Shuning uchun psixologik barqarorlik ularning professional tayyorgarligi va faoliyat samaradorligini belgilovchi eng muhim psixik sifatdir. Shaxsning stressga bardoshliligi, frustratsiyaga qarshi turish qobiliyati, emotsional intellekt darajasi va refleksiv tafakkur jarayonlari ushbu barqarorlikning asosiy komponentlari hisoblanadi. Olimlarning fikricha, kasbiy barqarorlik nafaqat individual omillar bilan, balki tashkiliy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi bilan ham uzviy bog'liqdir. Shuningdek, psixoprofilaktik mashg'ulotlar, trening dasturlari va o'z-o'zini rivojlantirish strategiyalari barqarorlikni rivojlantirishning muhim mexanizmlari sifatida qaratiladi. Shaxsiy kuzatishlarim shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorlari ko'pincha o'zlarining ichki resurslarini yetarlicha safarbar qila olmaydilar, bu esa ularda tez charchash, stress oqibatida hissiy beqarorlik va qaror qabul qilishda sustkashlikka olib kelishi mumkin. Demak, psixologik barqarorlikni rivojlantirish mexanizmlari tizimli yondashuvni talab etadi va ularni uch asosiy yo'nalishda ko'rish mumkin: individual psixik resurslarni rivojlantirish, tashkiliy qo'llab-quvvatlash tizimini mustahkamlash va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish.

TAHLIL VA NATIJALAR

Olimlarning qarashlariga qisqacha to'xtaladigan bo'lsak, o'zbek tadqiqotchilari psixologik barqarorlikni ko'proq ijtimoiy muhit va shaxsiy resurslar uyg'unligida talqin qiladilar. Rus psixologlari esa bu tushunchani faoliyat nazariyasi asosida izohlaydilar va reziliyentlikni ichki psixik kuchlar hamda coping strategiyalar orqali ochib beradilar. Ingliz olimlari esa ijobiy psixologiya yondashuvlari asosida emotsional intellekt, mindfulness va motivatsion barqarorlikni markaziy o'ringa qo'yadilar. Shaxsiy fikrimcha, ushbu yondashuvlarning barchasi bir-birini to'ldiradi va kompleks qo'llanilgandagina profilaktika inspektorlari uchun samarali psixologik tayyorgarlik tizimini shakllantirish mumkin bo'ladi.

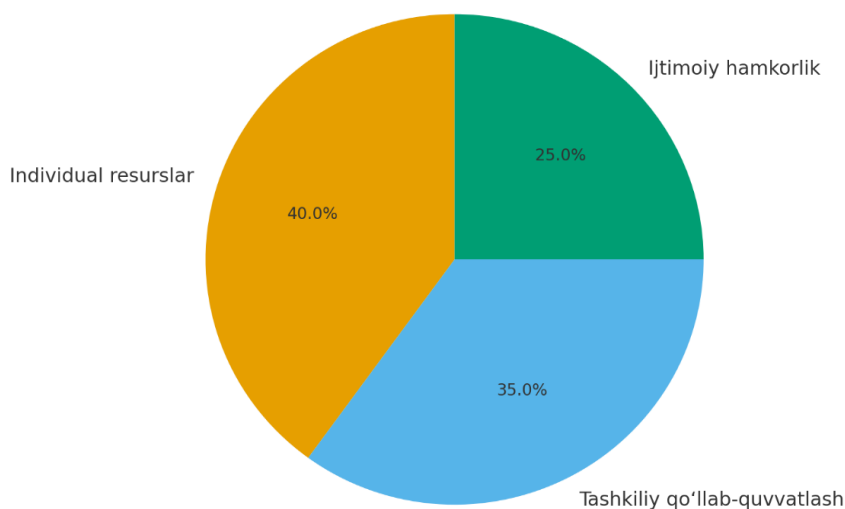

1-jadval

Yo'nalish	Psixologik komponentlar	Amalga oshirish mexanizmlari	Kutiladigan natijalar
Individual rivojlanish	Stressga chidamlilik, emotsional intellekt, refleksiya	Psixologik treninglar, kognitiv-behavioral yondashuv, o'zini tahlil qilish	Ruhiy chidamlilik va qaror qabul qilish tezligi oshadi
Tashkiliy qo'llab-quvvatlash	Motivatsiya, ish sharoiti, rahbariyat yordami	Kasbiy tayyorgarlik dasturlari, psixoprofilaktik xizmatlar	Kasbiy samaradorlik va ishonch kuchayadi
Ijtimoiy hamkorlik	Kommunikativ kompetensiya, konfliktni boshqarish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash	Jamoaviy treninglar, ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilash	Muloqot samaradorligi va jamoaviy muvozanat oshadi

Jadvalda profilaktika inspektorlari psixologik barqarorligini rivojlantirishning uch asosiy yo'nalishi ko'rsatilgan. Individual rivojlanish bo'limida shaxsning stressga chidamliligi, emotsional intellekti va refleksiya qobiliyati muhim deb belgilangan, ularni rivojlantirish psixologik treninglar va kognitiv-behavioral yondashuv orqali amalga oshiriladi. Tashkiliy qo'llab-quvvatlash yo'nalishi ish sharoitlari, rahbariyat yordami va kasbiy xizmatlarning samaradorligi bilan bog'liq bo'lib, natijada inspektorlarning ishonchi va kasbiy motivatsiyasi kuchayadi. Ijtimoiy hamkorlik esa kommunikativ kompetensiya, konfliktni konstruktiv hal etish va jamoaviy muvozanatni ta'minlaydi, bu esa ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilashga xizmat qiladi. Shu tarzda, jadval psixologik barqarorlikni rivojlantirishning kompleks mexanizmlarini ko'rsatib beradi.

Profilaktika inspektorlari psixologik barqarorligini ta'minlovchi omillar

1-rasm.

Grafikdan ko'rinib turibdiki, profilaktika inspektorlari psixologik barqarorligini ta'minlashda individual resurslar (40%) eng katta ulushni tashkil etadi. Bu omil shaxsning stressga chidamliligi, emotsional intellekti va refleksiya qobiliyati bilan bog'liq. Tashkiliy qo'llab-quvvatlash (35%) ikkinchi o'rinda turib, ish sharoiti, rahbariyat yordami va kasbiy tayyorgarlik dasturlari orqali barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy hamkorlik (25%) esa muloqot samaradorligi, jamoaviy muhit va konfliktlarni boshqarish qobiliyatini ta'minlaydi. Demak, uchala omil o'zaro uyg'unlashganda inspektorlarning ruhiy barqarorligi eng yuqori darajada ta'minlanadi.

Profilaktika inspektorlari kasbiy faoliyatida psixologik barqarorlikni rivojlantirish mexanizmlari samarali yo'lga qo'yilishi uchun bir qator taklif va tavsiyalarni keltirish mumkin. Avvalo, individual darajada inspektorlarning stressga chidamliligi, emotsional intellekti va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha muntazam psixologik treninglar tashkil etish zarur. Bu borada kognitiv-behavioral yondashuv, mindfulness texnikalari va ijobiy psixologiya elementlaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Ikkinchi jihat sifatida tashkiliy darajada rahbariyat tomonidan psixoprofilaktik xizmatlarni tizimli yo'lga qo'yish, kasbiy tayyorgarlik dasturlarini muntazam

yangilab borish va motivatsion muhitni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, xizmatda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, jamoaviy treninglar o'tkazish va kommunikativ kompetensiyani oshirish bo'yicha amaliy ishlar olib borilishi lozim. Tavsiyalarning uchinchi yo'nalishi sifatida profilaktika inspektorlarini muntazam ravishda psixologik monitoringdan o'tkazish, ruhiy salomatlikni saqlashga qaratilgan profilaktik dasturlarni ishlab chiqish hamda individual maslahat xizmatlarini joriy etish mumkin. Bundan tashqari, ilmiy tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda milliy metodik qo'llanmalar yaratish va ularni amaliyotga tatbiq etish ham dolzarb hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Profilaktika inspektorlari psixologik barqarorligini rivojlantirish mexanizmlarining samarali yo'lga qo'yilishi ularning kasbiy faoliyatida yuqori samaradorlik, tezkor qaror qabul qilish qobiliyati va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashdagi ishonchlilikni kuchaytiradi. Psixologik barqarorlik uch asosiy omil – individual resurslar, tashkiliy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy hamkorlik uyg'unligida shakllanadi. Shaxsiy resurslarni rivojlantirish inspektorning ichki kuchlarini mustahkamlasa, tashkiliy qo'llab-quvvatlash kasbiy motivatsiyani oshiradi, ijtimoiy hamkorlik esa jamoada sog'lom psixologik muhitni ta'minlaydi. Shunday qilib, kompleks yondashuv asosida shakllangan psixologik barqarorlik nafaqat inspektorning shaxsiy samaradorligini, balki butun tizim faoliyatining samaradorligini ham oshiradi. Shu sababli ushbu masalaning chuqur ilmiy o'rganilishi va amaliy tatbiqi profilaktika sohasida dolzarb va strategik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nishonova Z. O'smir psixologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 215 b.
2. Jo'rayev M. Kasbiy psixologiya asoslari. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 280 b.
3. Tursunov S. Shaxs psixologiyasi va kasbiy faoliyat. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 198 b.
4. Абульханова К. А. Психология и сознание личности. Москва: Наука, 1999. – 234
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Смысл, 2004. – 352 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2003. – 720 с.
7. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: Freeman, 1997. – 604
8. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 2006. – 384 p.
9. Seligman M. E. P. Learned Optimism. New York: Vintage Books, 2006. – 319 p.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.